

LUNDS UNIVERSITET
Språk- och Litteraturcentrum
Magisteruppsats
VT 2012

METAFOR, LIKNELSE ELLER INGENTING
- hur används språket i en lättläst roman?

Linn Ericsson

Handledare:
Anna W Gustafson

SAMMANDRAG

Denna uppsats handlar om hur metaforer används i lättlästa böcker, jämfört med deras originalversioner. Syftet var att ta reda på vilka typer av metaforer som tas bort och vilka som blir kvar, och också att undersöka om metaforer i originalromanerna skrivs om till liknelser i de lättlästa romanerna. En anpassad variant av MIP, metaphor identification procedure, har använts för att identifiera metaforer. Det är i första hand de metaforer som anses svåra att förstå som plockas bort (t.ex. kreativa metaforer och idiom), medan enklare metaforer får vara kvar. Metaforer omskrivs inte till liknelser i någon större utsträckning.

Nyckelord: metaforer, liknelser, lättlästa böcker, MIP, Metapor Identification Procedure,

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANDRAG	2
1. INLEDNING	5
1.1 Syfte och hypotes	5
1.2 Metaforer och liknelser - en mycket kort sammanfattning	6
1.4 Uppsatsens disposition	7
2. TIDIGARE FORSKNING	8
3. METAFORER OCH LÄTTLÄSTA TEXTER	10
3.1 Lättlästa texter	10
3.1.1 Vad gör en text lättläst och varför behövs det?.....	10
3.1.2 Olika typer av lättläst.....	10
3.2 Metaforer	11
3.2.1 En historisk översikt.....	11
3.2.2 Hur fungerar en metafor?.....	12
3.2.3 Olika typer av metaforer.....	12
4. METOD & MATERIAL	18
4.1 Metod	18
4.1.1 Val av böcker.....	18
4.1.2 Arbetsgång.....	19
4.1.3 MIP.....	19
4.1.4 MIP i praktiken.....	20
4.2 Material	21
5. ANALYS & RESULTAT	22
5.1 Hundraåringen	22
5.2 Arn	25
5.3 Liknelser	27
6. DISKUSSION OCH SLUTKOMMENTAR	30

6.1 Förslag till vidare forskning.....	31
6.2 Avslutning.....	31
KÄLLHÄNVISNING.....	33

1. INLEDNING

Metaforer är ett stort och intressant ämnesområde, och det finns mycket man kan göra med det. Mitt intresse för metaforer började egentligen när jag läste sista terminen till min kandidatexamen, och för första gången kom i kontakt med begreppet "döda metaforer" (se avsnitt 3.2.3). Det var då jag på allvar förstod hur mycket metaforer det faktiskt finns i ett språk, utan att språkbrukarna tänker på det. Ju mer man letar, desto fler hittar man, även i vardagligt språk, och inte bara i högtravande skönlitteratur. Detta är intressant, eftersom det finns personer som av olika anledningar har svårt för att förstå metaforer, till exempel personer med Aspergers syndrom (Dahlgren, 2008) och de som lär sig ett andraspråk (Luthman, 2010, Golden, 2006).

För personer med Aspergers är svårigheten ofta att de tolkar ett uttryck bokstavligt. De som lär sig ett andraspråk har ofta svårt att förstå betydelsen av ett idiom (se avsnitt 3.2.3) t.ex. "lägga rabarber på". Har man denna typ av språkproblem kan det vara svårt att ta sig igenom en "vanlig" roman, där det dels finns de kreativa metaforer författaren själv uppfunnit, och dels idiomerna, men också vanliga uttryck som "hålla en historia vid liv".

Ett annat problemområde som nämns hos Lakoff & Johnson (2003) är att vissa metaforer är knutna till vår kultur, och en språkanvändare som inte är helt och hållet bekant med kulturen får därför svårare att förstå dessa metaforer. Detta kan också vara en trolig anledning till varför andraspråkstalare har svårt att förstå metaforer (Golden, 2006).

Språket i lättlästa romaner ska, således, vara anpassat så att personer med olika typer av språkproblem kan förstå innehållet, och då borde rimligen en hel del metaforer plockas bort. Men vilka typer är det som försvinner? Det är det denna uppsats handlar om.

1.1 Syfte och hypotes

Syftet med den här uppsatsen är alltså att undersöka vilka typer av metaforer (se kapitel 3) som finns i originalromanerna och sedan jämföra dem med de typer som finns i de lättlästa romanerna. Om just lättlästa texter och metaforer finns det inte så mycket forskning och därför fyller den här uppsatsen ett syfte även i den bemärkelsen.

För att ge en lättare överblick över syftet är det dessa frågor jag arbetat utifrån:

- ❖ Vilka typer av metaforer finns det i originalromanerna och i vilken omfattning?
- ❖ Vilka typer, och hur många av dem, finns i de lättlästa?

- ❖ Vad är det som skiljer?
- ❖ Vad kan skillnaderna bero på?

När jag påbörjade arbetet med den här uppsatsen och valde två böcker från Lättläst-förlaget (se kapitel 3) tittade jag också på deras hemsida för att se vilka riktlinjer de arbetar efter när de gör omarbetningar. Det fanns inga, så jag mejlade till förlagschefen, Laura Mendez Edkvist. Svaret jag fick var att de ger sina författare rådet att plocka bort "alltför svåra metaforer", speciellt de som kan tolkas på många sätt. I de fall där metaforerna underlättar betydelsen bör de vara kvar, men i andra fall plockas bort eller ersättas med liknelser, som oftast är mer konkreta.

Min hypotes, således, är att de kreativa metaforerna och idiomerna plockas bort, medan de mer "vardagliga", - alltså de som används i vardagligt tal utan att vi tänker på det, t.ex. de i personifikationskategorin (se avsnitt 3.2.3) - finns kvar. Jag tror också att det är färre liknelser som plockas bort, och att metaforerna i viss utsträckning ersätts med liknelser.

1.2 Metaforer och liknelser - en mycket kort sammanfattning

Vad en metafor är (och vad den inte är) har forskarvärlden haft svårt att enas om (Svanlund, 2001:10). Det man *är* överens om är att en metafor är en omskrivning. Man beskriver ett begrepp inom en domän med begrepp från en annan domän. Ibland används de för att smycka ut språket, men för det allra mesta använder vi dem i vårt vardagsspråk utan att tänka på det, eftersom vårt tänkande till stor del är metaforiskt (Lakoff & Johnsson, 2003).

Liknelser är *inte* metaforer. En liknelse är ett uttryck som innehåller någon typ av jämförelseord, t.ex. *som*, *liksom*, *likt* (Lagerholm, 2008:158). Detta har inte metaforer. Skillnaden kan tyckas liten, men har man språksvårigheter är det oftare lättare att förstå att någonting är *likt* någonting annat, än att det *är* någonting annat, eftersom innebörden av uttrycket blir tydligare.

I kapitel 3 finns mer utförliga beskrivningar och begreppsförklaringar.

1.3 Avgränsningar

Syftet är inte främst att undersöka *varför* just vissa typer av metaforer finns kvar, utan att undersöka och konstatera *vilka* som finns kvar. Att svara utförligt på frågan varför skulle kräva mer omfattande undersökningar, t.ex. om hur språkbrukare utan språkproblem uppfattar och tolkar olika typer av metaforer jämfört med de som har språksvårigheter. Jag nöjer mig därför med att bara gå in på detta förhållandevis ytligt. Även om det givetvis skulle vara

intressant att ta reda på är det ett för stort område för att kunna hanteras inom ramarna för den här uppsatsen.

Syftet är inte heller att göra en mer djupgående stilistisk analys av romanerna, även om det också hade varit intressant att titta på. Jag kommer att nämna vissa stiliska drag som jämförelse - det är oundvikligt att inte komma in på det, eftersom metafortyper och stilistik hänger ihop - men det är, som sagt, inte i första hand en stilistisk analys.

En analys av det här slaget blir så klart mer statistiskt säkerställd ju större material man använder sig av, och mitt arbete kan egentligen bara ses som en fallstudie av fyra böcker, och inte som en jämförelse mellan t.ex. olika nivåer av lättläst (se avsnitt 3.2.1). Vilken författare som omarbetat originalromanen och den personens syn på metaforer till en lättläst version spelar så klart också roll, och likaså originalförfattarens språkliga stil. Mitt material är för litet för att jag ska kunna se några generella drag kring detta, och det är inte heller syftet.

Jag vill inte heller påstå att det här är en fullständig förteckning över alla metaforer och liknelser i de fyra valda romanerna. Vissa metaforer är så vardagliga att jag, trots noggrann läsning, kan ha missat dem. Andra har jag inte betraktat som metaforer, vilket kanske andra läsare skulle gjort. Vad man klassar som metafor eller inte beror bland annat på vilken utgångspunkt man har, men mer om det i kapitel 3.

1.4. Uppsatsens disposition

Uppsatsen är upplagd så att jag här i inledningen tar upp syftet med uppsatsen, samt dess avgränsningar. Även min hypotes står med, och en väldigt kortfattad begreppsförklaring om vad metaforer och liknelser är. I kapitel 2 finns en liten översikt över tidigare forskning i ämnet. I kapitel 3 finns en längre beskrivning av vad en metafor är och vilka olika typer av metaforer det finns, samt en kort översikt över tidigare metaforforskning. I kapitel 4 presenterar jag sedan metoderna jag arbetat efter, samt det material jag använt: de fyra böcker som analysen grundar sig på och de två ordböcker jag i första hand använt mig av. I kapitel 5 finns själva analysen och resultatet av den, och i kapitel 6 kommer diskussion och slutkommentar.

2. TIDIGARE FORSKNING

Som jag var inne på tidigare finns det inte mycket forskning som rör just metaforer och lättlästa böcker. Det finns dock mycket om metaforer som fenomen, och om hur metaforer kan orsaka problem med förståelsen.

Om det senare handlar Anne Goldens artikel *Om å gripe poenget i lærebøkene* (2006). Studien handlar om hur elever med annat modersmål än norska tar till sig det som står i skolböckerna de använder. Flera av böckerna innehåller metaforer, och eftersom många metaforer är kulturellt betingade (se ovan) medför detta att elever som inte har norska som modersmål inte alltid förstår vad som menas i texten.

Att metaforer inte bara är ett språkligt fenomen, utan att vi också i stor utsträckning tänker metaforiskt handlar George Lakoffs och Mark Johnsons bok *Metaphors We Live By* (2003) om. Den kom ursprungligen ut 1980, men är sedan utgiven med ett nytt efterord 2003. De delar in metaforer i tre typer: ontologiska, strukturella och orienteringsmetaforer. Detta backar de sedan från i efterordet i 2003 års utgåva:

The division of metaphors into three types [...] was artificial. All metaphors are structural (in that they map structures to structures); all are ontological (in that they create target domain entities); and many are orientational (in that they map orientational image-schemas). (Lakoff & Johnson, 2003:264)¹

Lakoff & Johnson menar vidare att alla metaforer går att systematisera och vad som skiljer beror på vilken utgångspunkt man har. En stor del av *Metaphors We Live By* handlar också om hur man kan strukturera upp metaforer och hur de fungerar i ett system - både språkligt och kognitivt.

Lakoff & Johnsons bok är ibland ansedd som en "bibel" bland metaforforskare, och det hänvisas ofta till denna i andra verk om metaforer. Mycket av det Lakoff & Johnson tar upp är också applicerbart på andra språk än engelska, för även om metaforerna mellan olika språk skiljer sig åt är processerna för att tolka (och skapa) dem de samma. De allra flesta av dem baserar sig på våra upplevelser och erfarenheter om hur världen fungerar. Eftersom detta är erfarenheter som delas av de flesta inom en kultur blir det lätt för medlemmarna av den kulturen att tolka metaforerna, då de delar samma begreppsvärld (Lakoff & Johnson, 2003).

¹ För den som är mer intresserad av dessa tre typer hänvisar jag vidare till Lakoff & Johnsons bok.

Det finns även en del metaforforskning gjord i Sverige, bland annat en avhandling av Jan Svanlund. Den heter *Metaforen som konvention* och handlar om vad som händer med de konventionella metaforerna i svenskan - om deras metaforiska funktion avtar och de bli lexikaliserade eller om de fortsätter att vara metaforer (Svanlund, 2001).

3. METAFORER OCH LÄTTLÄSTA TEXTER

Innan jag går vidare till själva undersökningen vill jag reda ut lite begrepp om vad metaforer och lättlästa texter är, för att ge en bättre bakgrund till ämnet och en förståelse för varför jag har valt att undersöka de metaforkategorier jag har valt.

3.1 Lättlästa texter

Enligt Centrum för lättläst (2011) har ungefär 25 % av Sveriges vuxna befolkning sådana svårigheter att läsa att de ligger under den nivå som man förväntas ligga på när man slutar grundskolan. Jag har redan nämnt personer med svenska som andraspråk och personer med Aspergers, och Centrum för lättläst nämner bland annat även barndomsdöva och personer med dyslexi, afasi och demens.

3.1.1 Vad gör en text lättläst och varför behövs det?

Centrum för lättläst (2011) nämner flera punkter som gör en text lättläst. Texten ska bland annat ha en röd tråd och ett tydligt sammanhang. Det ska vara enkelt att följa med i handlingen och man ska inte behöva "omfattande förkunskaper". Språket ska vara enkelt och vardagligt och meningarna korta. Layoutmässigt ska texten vara luftig och raderna ska vara korta. När det gäller bearbetad skönlitteratur² ska huvudberättelsen lyftas fram, och därför kortas böckerna ner. Allt som inte är viktigt för huvudberättelsen tas bort.

De poängterar också att lättläst inte är detsamma som klarspråk. Klarspråk ska visserligen vara tydligt och konkret, men det används i första hand i texter skrivna för personer utan speciella lässvårigheter. Klarspråk handlar främst om att myndighetstexter ska skrivas på ett "vårdat, enkelt och begripligt språk" (Språkrådet, 2012).

Texter som specifikt är bearbetade till lättläst (alternativt från början skrivna på ett lättläst sätt) behövs alltså för att personer med lässvårigheter ska kunna ta till sig nyheter och samhällsinformation, men också för att de ska kunna läsa skönlitterära böcker, och på det viset ta del av vårt gemensamma kulturarv (Centrum för lättläst, 2011).

3.1.2 Olika typer av lättläst

Lättläst-förlaget³ delar upp sina böcker i tre nivåer: Lätt (nivå 3), Lättare (nivå 2) och Lättast (nivå 1). Böckerna i nivå 1 har bilder som "bär berättelsen" (LL-förlaget, 2012). Texten består

² Alltså texter som omarbetats till lättlästa, och inte sådana som från början är skrivna för att vara lättlästa.

³ Som är en del av Centrum för lättläst, och även kallas LL-förlaget.

av enkla meningar, enkla ord och korta rader. Handlingen ska utspelas i vardaglig miljö och det ska finnas få karaktärer.

Även flera av böckerna (men inte alla) i nivå 2 har illustrationer. Också här ska meningarna vara korta och enkla, och "ord och uttryck ska vara välkända" (a.a.). Handlingen är kronologisk.

Böckerna i nivå tre är tjockare, har längre meningar och svårare ord, samt en del bisatser och bildspråk. Handlingen kan flyttas mer i tid och rum och det finns fler karaktärer. De faktaböcker som hör till den här nivån kräver vissa förkunskaper i ämnet.

3.2 Metaforer

Som jag nämnde i inledningen är en metafor en omskrivning för någonting. Ordet kommer från grekiskans *metaphora*, som betyder 'överföring' (Ernby, 2008:409). Traditionellt har metaforer oftast setts som bildspråk som används för att "smycka ut" en text. De förknippas således främst med skönlitteratur och poesi, men metaforer finns i vårt vardagliga språk, och vi använder dem oftast utan att tänka på att de är metaforer (Saeed, 2009:358ff, och Lakoff & Johnson, 2003).

Metaforer är förhållandevis systematiska och dessutom kulturellt bundna: vi använder vissa domäner mer än andra för att skapa nya metaforer, eftersom vi ofta tänker metaforiskt. Vilka domäner detta är beror på vår kultur och de värderingar som finns inom kulturen. Vissa typer, som KNOWIN IS SEEING⁴, finns i de flesta kulturer, medan andra, t.ex. MORE IS UP⁵ är typiskt västerländska (Lakoff & Johnson, 2003).

3.2.1 En historisk översikt

Det finns två "huvudskolor" inom metaforteorin: den klassiska (the classical view) och den romantiska (the romantical view). Den klassiska har sin grund i antiken och Aristoteles teorier. Han ansåg att metaforen var en sorts "dekoration" till det vardagliga och enkla språket, och denna dekoration kunde användas för att uppnå vissa effekter, till exempel i ett tal. Metaforen var en företeelse som fanns utanför det "vanliga" språket, och något som krävde en speciell tolkning av lyssnare/läsare för att budskapet skulle gå fram (Saeed, 2009:359f).

⁴ T.ex. "jag ser vad du menar".

⁵ T.ex. "inflationen stiger".

Under romantiken ansåg man att metaforen var en integrerad del av språket, och inte bara i språket, utan även i vårt sätt att tänka och uppleva världen. Enligt detta synsätt är allt språk metaforiskt (a.s.).

Den kognitiva semantiken (dit bl.a. Lakoff & Johnson hör) har tagit ett förhållningssätt som står lite mittemellan dessa båda skolor. Kognitivisterna anser att metaforen är närvarande i allt språk, men att det ändå måste finnas icke-metaforiska koncept, annars skulle vi inte förstå metaforerna, eftersom det då inte skulle finnas något konkret begrepp (s.k. "grounding") att förstå det abstrakta (eller vad man det är man vill beskriva) med (a.s.).

3.2.2 Hur fungerar en metafor?

I grund och botten fungerar en metafor genom att någonting sägs vara någonting annat, och vi kan således förstå t.ex. abstrakta begrepp genom att de beskrivs med något konkret. Det som ska beskrivas kallas hos Lagerholm (2008) för *sakled* och hos Saeed (2009) och Lakoff & Johnson (2003) för *target domain*. Det man beskriver det med kallas för *bildled*, eller *source domain*.

Detta är egentligen ett väldigt snävt sätt att beskriva metaforer och forskarvärlden är, som nämnts tidigare, oense om vad som ska klassas som metaforer. Oavsett hur man ser på metaforer och hur man kategoriserar dem (se nedan) är dock själva principen bakom dem samma: att förstå någonting i termer av något annat (Lakoff & Johnson, 2003:36).

3.2.2.1 Metaforer och liknelser

Den största skillnaden mellan metaforer och liknelser är, som nämnts ovan, att en liknelse innehåller ett jämförelseord. I metaforer sägs att sakledet *är* bildledet, men i en liknelse är sakledet *likt* bildledet. I exempel (1) nedan har vi alltså en metafor och i exempel (2) en liknelse:

(1) Deras kärlek är en het eld.

(2) Deras kärlek är som en het eld.

3.2.3 Olika typer av metaforer

Enligt en strikt indelning av metaforer borde det egentligen bara finnas två kategorier: metaforer och icke-metaforer. Lakoff & Johnson (2003) visar dock att det går att dela in metaforer i olika kategorier, efter hur vi väljer att se på dem. Jag har därför valt att i min undersökning klassa alla typer av situationer där ett ord eller en fras *i sammanhanget* inte

betyder det som det bokstavligen betyder i ordboken (eller, om det i ordboken är klassat som ett idiom eller en överföring) som metaforer. I avsnitt 3.2.3.1 till avsnitt 3.2.3.11 presenteras de olika typer av metaforer som jag jämfört i min undersökning⁶.

Lakoff & Johnson (a.a.) kategoriserar metaforer genom att utgå ifrån vilka domäner begreppen är hämtade ifrån:

(3) I see your point (KNOWING IS SEEING)

(4) I'm crazy about her (LOVE IS MADNESS)

Jag har valt att inte använda detta sätt att kategorisera metaforer, eftersom det är klumpigt och något ohanterbart för mina syften. Det är svårt att se *hur* olika metaforer hör ihop med varandra, och ibland är det svårt att avgöra exakt vilken domän begreppet kommer från, eftersom det handlar om vilken syn man har på det och hur man väljer att tolka det.

Det finns dock två undantag: LIVET ÄR EN RESA och temperaturmetaforerna. Den första är med eftersom det fanns en så stor del av dem i *Arn*, och jag blev nyfiken på att se vad som händer med dem i den lättlästa romanen. Temperaturmetaforerna är med för att de, enligt Bergström (2011) är centrala för oss (se ovan). Således borde det finnas ganska många av dem, och även här var jag nyfiken på att se vad som händer med dem i de lättlästa romanerna. Dessa typer är båda exempel på vad Lakoff & Johnson (2003) kallar för konceptuella metaforer.

De flesta av kategorierna nedan kommer annars från Lagerholm (2008), eftersom han utgår från olika typer av stilfigurer istället för domäner. Lagerholms kategorier har därför mer gemensamt med varandra än vad Lakoff & Johnsons domäner har, och blir således lättare att undersöka. Undantagen är, som sagt, LIVET ÄR EN RESA och temperaturmetaforerna, av ovan nämnda orsaker.

Klargöras bör att Lagerholm för det första sätter *metaforer* som en egen stilfigur. Hans definition är således lite snävare än den som används i min undersökning. För det andra är Lagerholms utgångspunkt främst stilistisk och således är hans kategorier strukturerade efter andra principer än Lakoff & Johnsons⁷.

⁶ Observera att avsnitt 3.2.3.12 inte finns med i undersökningen.

⁷ Detta innebär, i sin tur, att flera av de metaforer som plockats ut till LIVET ÄR EN RESA och temperaturkategorin således mycket väl skulle kunna placerats i någon av de andra kategorierna. Återigen handlar det om ett ställningstagande om vad man anser vara metaforer och hur man delar in dem.

Samtliga av exemplen nedan är hämtade från originalromanerna i min undersökning.

3.2.3.1 Besjälning

Besjälning innebär att något konkret och fysiskt, men icke-levande, tillskrivs mänskliga egenskaper (Lagerholm, 2008:159):

(5) Han hade ett par inetofflor som krävde identifikation. (*Hundraåringen*)

3.2.3.2 Personifikation

Den här är besläktad med besjälningen, men innebär det istället att något abstrakt tillskrivs mänskliga egenskaper (Lagerholm, 2008:159):

(6) idén var yngre än en timme (*Arn*)

3.2.3.3 Objektivisering

När det gäller besjälning och personifikation nämner Lagerholm specifikt att det handlar om mänskliga egenskaper. Det finns flertalet metaforer som inte riktigt passar in där, så därför har jag valt att skapa en ny kategori: objektivisering. Hit hör de metaforer där något abstrakt beskrivs med fysiska egenskaper, vilka inte nödvändigtvis behöver vara mänskliga. Det handlar alltså om att göra ett objekt av någonting abstrakt, men ett objekt behöver inte nödvändigtvis vara något levande.

(7) få sina drömmar krossade (*Hundraåringen*)

3.2.3.4 Sinnesanalogier

Här handlar det om sinnesintryck: någonting tillskrivs något som vi kan uppleva med sinnen, även om vi inte gör det, eftersom det oftast handlar om abstrakta begrepp (Lagerholm, 2008:159f). Skillnaden på en sinnesanalogi och objektivisering är att objektet tillskrivs fysiska egenskaper, men det behöver inte vara några direkta intryck inblandade.

(8) segrarnas sötma (*Arn*)

3.2.3.5 Hyperbol

Hyperbolen är en överdrift (Lagerholm, 2008:161f). Här handlar det egentligen inte om en överföring från en domän till en annan, men eftersom det i sammanhanget ändå inte blir bokstavligt och "sant" räknar jag det som en metafor:

(9) vinet flödade i en oändlig rad av skålar (*Hundraåringen*)

3.2.3.6 Litotes

Motsatsen till hyperbol är litotes. En litotes är alltså en underdrift av något slag (Lagerholm, 2008:162):

(10) Den femtionde var ingen mindre än Jiang Qing, skådespelerskan (*Hundraåringen*)

3.2.3.7 Metonymi och synekdoke

Egentligen är det här inte samma sak som metaforer, eftersom det rör sig om olika processer. Metaforer *förklarar* något i termer av något annat, men metonymi *relaterar* till något (Lakoff & Johnson, 2003:35ff). Gemensamt för dem båda är dock att det handlar om situationer där det som står inte bokstavligen betyder det som menas, och de fyller delvis samma syfte som metaforerna. De är också, precis som metaforerna, en del av vårt sätt att tänka och, precis som dem, kulturellt bundna (a.a.).

Metonymi och synekdoke har båda en relaterande funktion och i båda fallen tillåter de oss att fokusera på vissa aspekter av det som de relaterar till.

Metonymi ersätter en del med en helhet (Lagerholm, 2008:160f):

(11) Han kom i fyra slädar (*Arn*).

Synekdoke är tvärtom: en helhet ersätts med en del (a.s.):

(12) därpå rullade Julius ut ur skjulet (*Hundraåringen*)

Exempel (12) är ett bra exempel på hur sammanhanget avgör vad som är metaforer eller inte. En man vid namn Julius skulle ju mycket väl bokstavligen kunna rulla ut ur ett skjul, men här handlar det om ett helt ekipage, där Julius kör. Det är alltså hela ekipaget, av vilket Julius är en del, som rullar ut ur skjulet.

3.2.3.8 Kreativa metaforer

Hit har jag räknat sådana som jag för första gången stött på själv i de här romanerna. Det behöver inte betyda att de är nyskapade för romanerna (någon annan kan ju nyligen ha kommit på samma goda idé), men det är sådana som inte är markerade som idiom i *Svenskt Språkbruk* och som alltså inte funnits så länge att de blivit etablerade i språket. En del av dem är "gamla", mer välkända begrepp som är använda på ett nytt sätt.

(13) ty tikvalpar är de båda där den ena är nunna och den andra öltunna (*Arn*)

De kreativa metaforerna skulle kunna sorteras in i de andra kategorierna, men eftersom de är nyskapade (ergo: inte etablerade) borde de bidra till att försvåra förståelsen av texten och då tillhöra de som plockas bort i de lättlästa romanerna (se kapitel 1). Därför har jag valt att ta med dem som en egen kategori.

3.2.3.9 *Idiom*

I *Svenskt språkbruk* klassas idiom på följande sätt: "Till idiomen räknar vi fraser där alla ord som ingår i frasen tillsammans betyder något annat än varje ord för sig" (Språkrådet, 2003:23). Här handlar det inte om några kreativa nyskapningar, utan det är uttryck som funnits i språket länge, men som inte har en bokstavlig betydelse.

(14) i värsta fall kunde man få ett krig på halsen (*Arn*)

3.2.3.10 *LIVET ÄR EN RESA*

Dessa metaforer är konceptuella, som nämnts ovan, och således strukturerade på ett annat sätt än de andra kategorierna. Hit hör metaforer där sakledet kommer från våra erfarenheter om livet och bildledet från våra erfarenheter om resor:

(15) Allt gick i uppkörda hjulspår (*Arn*)

Flera av dem skulle kunna placeras in i andra kategorier, precis som med de kreativa metaforerna. Det finns dock många av den här typen (se ovan) och av intresse att se vad som händer med dem i de lättlästa romanerna plockades de ut till en egen kategori.

3.2.3.11 *Temperaturmetaforer*

De flesta av temperaturmetaforerna hör egentligen hemma bland sinnesanalogierna och bygger, precis som *LIVET ÄR EN RESA*, på våra erfarenheter (se ovan). De metaforer som har räknats hit är alltså metaforer som på något sätt beskriver någonting i form av temperaturer.

(16) I stället talade Knut med låg och varm ton (*Arn*)

Som sagt skulle även dessa kunna placeras i andra kategorier men eftersom Bergström (2011) nämner att de är centrala har jag valt att ta ut även dessa till en egen kategori för att se vad som händer med dem (se ovan).

3.2.3.12 Döda metaforer

Dessa går ibland också under benämningen stelnade metaforer (Lagerholm, 2008:157). Här rör det sig om ord och uttryck som en gång i tiden varit metaforer, men som vi inte längre tänker på som metaforer. Hit hör många av våra sammansatta ord, till exempel *nålsöga*, och en hel del partikelverb, till exempel *smälta in*.

Metaforer har en viss livslängd, och efterhand som de används förknippas de allt mindre med den domän de är hämtade ifrån. De skapar därför inte längre de effekter de gjorde från början - de blir slitna och vi använder dem som en del av vårt vanliga, vardagliga språk. De har, med andra ord, blivit lexikaliserade (Svanlund, 2001).

Kognitiva semantiker vänder sig dock emot begreppet "döda". De menar att även den här typen av metaforer kan få nytt liv, i rätt sammanhang, och således fortsätter det att vara metaforer (Saeed, 2009:361 och Svanlund, 2001:7f).

Lakoff & Johnson tänker sig att även vissa typer av domäner kan bli "döda" i den bemärkelse att de inte bidrar till att skapa nya metaforer:

"Examples like the *foot* of the mountain are idiosyncratic, unsystematic, and isolated. They do not interact with other metaphors, play no particular interesting role in our conceptual system, and hence are not metaphors that we live by. [...] If any metaphorical expressions deserve to be called 'dead', it is these. (Lakoff & Johnson, 2003:55)

Eftersom den här typen av metaforer för det första kan vara svåra att upptäcka (och var drar man i så fall gränsen mellan vad som är en metafor och vad som inte är det?) och så pass vanliga i språket, har jag valt att inte ta upp dem som en kategori i min undersökning.

4. METOD & MATERIAL

Detta kapitel handlar om det material och de metoder som använts för undersökningen. På flera ställen används förkortningen OR när jag syftar på originalromanerna och förkortningen LL när jag syftar på de lättlästa romanerna.

4.1 Metod

Vid val av metod var det som tog längst tid att hitta en metod för att välja ut lämpliga romaner för undersökningen, medan jag tidigt kunde konstatera att den metod som användes för att identifiera metaforerna (MIP, se nedan) fungerade bra.

Ordböckerna som använts finns presenterade i avsnitt 4.2 nedan.

4.1.1 Val av böcker

Det finns ett flertal förlag i Sverige som ger ut lättlästa böcker, men av de jag tittat på inför arbetet med den här uppsatsen är det endast två som även inriktar sig till vuxna (LL-förlaget och Lilla TL förlag). De resterande fyra jag tittat på (Argasso bokförlag, Hegas, Nypon förlag samt Lättlästa böcker) inriktar sig främst till barn och ungdomar.

När jag valde böckerna utgick jag från Lättläst-förlagets bokkatalog för att se vad det fanns att tillgå. Jag började med att sälla bort alla som var skrivna med lättläst som original, eftersom det var meningslöst att analysera metaforer i böcker som inte har någon förlaga utan är skrivna direkt för Lättläst-förlaget. Jag valde sedan bort alla utländska böcker, för att undvika de problem som kan uppstå kring översättningar. Vissa metaforer går inte att översätta rakt av eftersom de är kulturellt betingade, och ju fler gånger en bok bearbetas, desto fler risker finns det att någonting blir fel eller faller bort. Dessutom är det svårt att veta vilken översättning den lättlästa versionen bygger på, eller om den i sig kanske är en direktöversättning.

Alla äldre böcker (s.k. "klassiker") valdes bort eftersom språket i de ursprungliga versionerna skiljer sig från modern svenska, och språket borde således ha bearbetats mer för att passa lättläst-böckerna.

Alla böcker i nivå ett (den lättaste) ratades eftersom deras språkliga nivå kändes för låg för en sådan här undersökning. Jag valde istället att ta en bok från nivå två, vilket blev *Hundraåringen som klev ut genom fönstret och försvann* (hädanefter förkortat *Hundraåringen*) skriven av Jonas Jonasson och återberättad av Cecilia Davidsson, och en bok

från nivå tre, vilket blev *Vägen till Jerusalem* (hädanefter förkortat *Arn*) skriven av Jan Guillou och återberättad av Johan Werkmäster.

4.1.2 Arbetsgång

Jag började med att läsa böckerna och stryka under alla liknelser och allt jag inte tyckte hade en bokstavlig betydelse i sammanhanget. Jag läste OR först och LL sist, eftersom jag ansåg att jag bättre skulle se språkliga skillnader och likheter på det sättet, likaså lättare se om det fanns metaforer i de lättlästa som inte fanns i originalromanerna.

Efter det gick jag igenom böckerna igen och plockade ut alla mina understrykningar. Jag gjorde en närmare analys av dem för att avgöra om det verkligen var metaforer eller inte genom att använda en anpassad variant av MIP (se nedan). Jag satte in metaforerna i olika kategorier (se ovan). När jag var klar läste jag igenom alla kategorierna och kontrollerade ännu en gång med MIP. Slutligen räknade jag samman metaforer och liknelser och jämförde dem med varandra, både mellan OR och LL och mellan *Arn* och *Hundraåringen*.

4.1.3 MIP

I de fall då jag varit osäker på om en fras varit en metafor eller inte har jag analyserat den med hjälp av MIP: *metaphor identification procedure*, som tagits fram av Pragglejaz Group i syfte att just analysera metaforer (Pragglejaz Group, 2007). De tog fram MIP eftersom forskare ofta är oense om vad som ska klassas som metaforer och inte. Syftet var att ge forskare ett redskap som var lätt använda och modifiera.

Metoden går ut på att man med hjälp av en ordbok analyserar varje ord i meningen/frasen och jämför ordens betydelse i ordboken med ordens betydelse i sammanhanget i texten. Om de inte stämmer överens har man en metafor. Pragglejaz Groups egen studie visar att detta är ett pålitligt sätt att identifiera metaforer, och det ger möjlighet att snabbt se om ett ord är använt metaforiskt i sammanhanget (Pragglejaz Group, 2007).

Jag har anpassat MIP till min undersökning, eftersom den inte helt och håller är applicerbar på det jag vill undersöka. Pragglejaz Group har till exempel valt att se varje ord av ett idiom som en enskild lexikal enhet, medan jag har valt att se dem sammankopplade. Det är ju trots allt så vi utläser idiomerna i ett sammanhang. Jag har inte heller "mippat" (i brist på ett bättre verb) varje ord i varje mening i hela texten (vilket Pragglejaz Group gör i några av sina exempel), utan bara kollat de ord och fraser jag själv tagit ut och varit osäker på. Att mippa varje ord i

fyra romaner skulle vara alldeles för tidsödande. Dessutom är det ofta ganska lätt att utläsa vad i meningen som är metaforiskt och vad som inte är det (se exempel nedan)

Eftersom många metaforer är en del av vårt sätt att tänka (se ovan) anges de i t.ex. *Svenskt språkbruk* inte som metaforer, utan med den betydelse vi oftast använder dem i vardaglig svenska. Detta gäller till exempel svenskan många partikelverb, t.ex. *lagt ner, dö ut, smälta in, haka på, hänga ihop, söka upp, dyka upp, räkna ut*. Endast om de markerats som idiom eller med överförd betydelse har jag räknat dem som metaforer. Detta gäller såklart bara de ord och uttryck som faktiskt stått med i de ordböcker jag använt. När det gäller de ord som inte stått med (t.ex. *fastfrusen*, och ett par andra sammansatta ord) har jag fått utlästa ordets betydelse i sammanhanget och därefter avgjort om det varit metaforiskt eller inte.

4.1.4 MIP i praktiken

För att mer konkret visa hur MIP fungerar har jag valt ut några exempel. I *Hundraåringen* (OR) finns följande mening:

(17) Den ene var allergisk mot allt prat om ideologi och religion, medan den andra inte visste vad ordet ideologi betydde och inte för sitt liv kunde minnas namnet på den gud hon borde tillbe.

Den ene och *den andra* syftar på den man och den kvinna som tidigare nämnts. Att *Den ene* syftar på mannen och *den andra* på kvinnan framgår av e- och a-ändelserna, enligt svensk grammatik. Inga konstigheter. Kvinnan är väldigt korkad, därför blir *inte visste vad ordet ideologi betydde* inte metaforiskt i det här sammanhanget, även om det i vissa vardagliga sammanhang skulle kunna uttryckas så. *för sitt liv* är inte metaforiskt, om man ser till betydelsen av *liv*. Det som kan tyckas metaforiskt i den här meningen är *allergisk mot allt* prat. Därför markerade jag detta och slog upp det i *Svenskt språkbruk*. Nu visade det sig att det här inte alls är en metafor. Under 'allergisk' står nämligen följande: "*allergisk mot någon*, om att inte kunna tåla ngn. Jag blir allergisk mot vissa av mina släktingar bara jag ser dem". Alltså är det en metafor som arbetat sig in i vårt sätt att tänka, och därför är det ingen metafor längre.

Annat är fallet med följande exempel, hämtat från samma bok:

(18) För Benny och den sköna var det ständigt solsken oavsett väder.

Återigen är det lätt att urskilja 'Benny' och 'den sköna' som icke-metaforer ('den sköna' är vad kvinnan i boken kallas, den hon *är*, alltså är det inte metaforiskt). 'solsken' är dock här använt i överförd betydelse, eftersom det inte är det fysiska skenet från solen som menas, utan det anspelar på Bennys och den skönas förhållande, och alltså är det en metafor i det här sammanhanget.

4.2 Material

De fyra romaner jag använt mig av har jag redan nämnt ovan, likaså varför valet föll på dem, så det tänker jag inte gå in på närmare här. Som jag nämnde tidigare hade ett fler böcker gett ett säkrare resultat, men en annan sak som också är bra att ha i åtanke är att stilen på böckerna (den ena historisk och ganska högtravande, den andra nutida och humoristisk) säkert också, i alla fall till viss del, påverkar vilken typ av metaforer som används. Språket påverkar stilen, men stilen påverkar också språket (Lagerholm, 2008). Författarnas personliga stil påverkar såklart också. Guillou använder till exempel betydligt fler liknelser än vad Jonasson gör, och om detta beror på deras personliga språkpreferenser eller på att författarna anpassar sin stil efter romanens handling och tema låter jag vara osagt, eftersom detta, som nämnts ovan, inte i första hand är en stilistisk analys.

När det gäller ordböckerna har jag i huvudsak använt två stycken: dels *Svenskt språkbruk* (hädanefter förkortad *SVSB*) och dels *Norstedts etymologiska ordbok*. I *SVSB* har jag främst tittat på de idiomatiska uttrycken och andra fraser, men eftersom den är så pass omfattande har jag även använt den till att kolla enstaka ord.

Norstedts etymologiska ordbok förklarar, precis som vilken annan ordbok som helst, ordens betydelse, men den har ju också det etymologiska. Det har varit till stor nytta i vissa fall, eftersom det då har varit enkelt att se hur ett ord som kanske en gång i tiden haft en metaforisk betydelse inte längre har det.

5. ANALYS & RESULTAT

I analysen av mitt material har jag, som nämnts tidigare, tittat på följande saker:

- ❖ Vilka typer av metaforer finns det i originalromanerna och i vilken omfattning?
- ❖ Vilka typer, och hur många av dem, finns i de lättlästa?
- ❖ Vad är det som skiljer?
- ❖ Vad kan skillnaderna bero på?

Resultatet presenteras i tabellform. För att det ska bli lättare att överblicka och jämföra siffrorna har jag satt den mest frekventa kategorin först. Siffrorna i procentberäkningen är avrundade till en decimal, och denna beräkning är gjord på det totala antalet metaforer i boken. Liknelserna presenteras i en tabell för sig (se avsnitt 5.3).

Som *övriga metaforer* har jag räknat de som uppenbart är metaforer, men som inte hör hemma i de andra kategorierna, t.ex. *under marskalk Berijas skyddade hökvingar* från *Hundraåringen*.

Det som jag benämnt som "omskrivningar" nedan är metaforer som finns både i OR och LL, men är omskrivna i den senare; de är tillräckligt lika och finns i samma stycke i OR som i LL, men ordföljden är inte exakt den samma, och därför har de inte klassats som "identiska metaforer".

Som jag nämnde tidigare påstår jag inte att det här är någon fullständig förteckning över metaforerna, men jag vågar nog ändå påstå att jag har fått med de flesta.

5.1 *Hundraåringen*

Hundraåringen är, som nämnts ovan, skriven av Jonas Jonasson och återberättad av Cecilia Davidsson. Den lättlästa versionen är klassad som en bok i nivå 2 (se ovan). Resultaten presenteras i tabell 1 och tabell 2 nedan.

Till att börja med finns det fem kategorier som är bortplockade i den lättlästa versionen: hyperbol, litotes, sinnesanalogi, synekdoke och temperatur. Dessa utgör också de fem minsta kategorierna i OR. Intressant är att det bara finns en temperatur-metafor i OR, trots att denna typ, enligt Bergström (2011), är så vanlig.

Att litotes, hyperbol och sinnesanalogierna faller bort i LL är inte så märkvärdigt, eftersom de är små kategorier även i OR.

Tabell 1: Metaforer i Hundraåringen, OR

Typ av metafor	Antal	Antal i procent
Idiom	61	18,5
Kreativa	60	18,2
Personifikation	49	14,9
Övriga	47	14,2
Metonymi	33	10,0
LIVET ÄR EN RESA	31	9,4
Besjälning	16	4,8
Objektivering	13	3,9
Sinnesanalogi	7	2,1
Synekdoke	7	2,1
Litotes	3	0,9
Hyperbol	2	0,6
Temperatur	1	0,3
Totalt:	330	99,9

Antalet metaforer anges i absoluta tal. Procenten är räknad på det totala antalet metaforer och avrundad till en decimal.

Tabell 2: Metaforer i Hundraåringen, LL

Typ av metafor	Antal	Antal i procent
Idiom	8	29,6
Övriga	7	25,9
Personifikation	5	18,5
Objektivering	3	11,1
Besjälning	1	3,7
Kreativa	1	3,7
LIVET ÄR EN RESA	1	3,7
Metonymi	1	3,7
Hyperbol	0	0
Litotes	0	0
Sinnesanalogi	0	0
Synekdoke	0	0
Temperatur	0	0
Totalt:	27	99,99

Antalet metaforer anges i absoluta tal. Procenten är räknad på det totala antalet metaforer och avrundad till en decimal.

Att Jonasson stilmässigt använder ett vardagsspråk märks när man tittar närmare på idiomerna; de är den största gruppen, och flera av dem är av den typ som i *SVSB* markeras som just vardagsspråk⁸.

Även i den lättlästa boken är idiomerna den största gruppen, trots att den är kraftigt reducerad. Det som är intressant är att det bara finns tre idiom som överensstämmer med idiomerna i OR. De andra fem finns inte med i OR. Dessa är dock också sådana som markeras som vardagliga (till exempel *han var på pricken hundra år* och *dö på kuppen*), och således har Davidsson arbetat efter att i någon mån bibehålla samma stil.

En sak som är extra intressant att peka ut är att samtliga kreativa metaforer i OR är bortplockade, och den enda kreativa som finns med i LL finns inte med i OR. Den är *krigsrubriker*, i fråga om tidningsartiklar. Detta anspelas det på i OR, men ordet står inte uttryckligen med.

I kategorin LIVET ÄR EN RESA finns det en metafor med i LL: *gick en snabb död till mötes*. Denna finns inte heller med i OR, men det finns några andra av samma typ: *halvvägs till graven*, *Man gick helt enkelt inte och dog på beställning*, för att nämna två.

Objektifierings- och personifikationskategorin har också båda kraftigt reducerats i antal. Av dem som finns med i LL är fem samma som i OR, och en är en omskriven variant; i OR står det *hans samvete var inte rymligt nog*, och i LL har detta blivit omskrivit till det kanske något tydligare *Gerdins samvete hade inga gränser*. De resterande tre metaforerna är tillagda, och samtliga har en i sammanhanget förtydligande effekt, t.ex. *rättvisan var inte alltid så rättvis*.

Vid undersökningen av de bortplockade metaforerna tittade jag på de sammanhang där de förekommer: de allra flesta bidrar med "extra information", sådant som kryddar en historia men som inte egentligen är viktigt för huvudhandlingen, och alltså sådant som enligt Centrum för lättläst bidrar till att göra texten svårare (se avsnitt 3.1 ovan). Flera av dem förekommer också i stycken som inte finns med i den lättlästa romanen, eftersom det är sidohandlingar.

De bortplockade metaforerna kan således sägas vara av tre typer:

- ❖ Svåra uttryck (t.ex. det idiomatiska *gå i stå*)
- ❖ Förekommande i bortplockade/förkortade stycken (t.ex. flertalet av de kreativa metaforerna)

⁸ T.ex. 'sitta fint' i frasen "en korb med bröd skulle sitta fint" (Språkrådet 2003:298, Jonasson, 2009:60).

- ❖ Sådana som ger extrainformation (t.ex. flera objekt-/personifikationsmetaforer)

De tillagda idiomerna är framförallt av en typ: de är lite enklare idiom och de bidrar till att behålla bokens vardagliga stil med flera talspråksdrag, utan att göra den svårare att förstå.

5.2 Arn

Arn, eller *Vägen till Jerusalem*, som den fullständiga titeln lyder, är skriven av Jan Guillou och återberättad av Johan Werkmäster. Den är kategoriserad som en bok i nivå 3 av LL-förlaget (se avsnitt 3.1.2 ovan). Resultaten från undersökningen presenteras i tabell 3 och tabell 4 nedan.

Det mest intressanta här är att alla idiom är borttagna. De är inte, som i *Hundraåringen*, ersatta med enklare idiom, utan konsekvent borttagna. Detta är speciellt intressant eftersom *Arn* är en bok från nivå tre och då bör innehålla fler sådana drag än *Hundraåringen*, som är en bok från nivå 2. En anledning till att de saknas kan vara att stilen i *Arn* är lite mer "ålderdomlig" än stilen i *Hundraåringen*. Kanske är det svårt att då hitta idiom som är enkla (eftersom de enkla idiomerna ofta används i vardagsspråk) och samtidigt behålla samma stil som i originalromanen.

Tabell 3: Metaforer i Arn, OR

Typ av metafor	Antal	Antal i procent
Personifikation	58	23,0
Kreativa	41	16,2
Objektifiering	36	14,2
Idiom	33	13,0
LIVET ÄR EN RESA	24	9,5
Övriga	24	9,4
Temperatur	18	7,1
Sinnesanalogier	7	2,7
Besjälning	5	2,0
Metonymi	4	1,6
Hyperbol	3	1,2
Litotes	0	0
Synekdoke	0	0
Totalt:	253	99,9

Antalet metaforer anges i absoluta tal. Procenten är räknad på det totala antalet metaforer och avrundad till en decimal.

Tabell 4: Metaforer i Arn, LL

Typ av metafor	Antal	Antal i procent
Personifikation	9	33,3
LIVET ÄR EN RESA	5	18,5
Objektifiering	5	18,5
Sinnesanalogier	3	11,1
Metonymi	2	7,4
Kreativa	1	3,7
Temperatur	1	3,7
Övriga	1	3,7
Besjälning	0	0
Hyperbol	0	0
Idiom	0	0
Litotes	0	0
Synekdoke	0	
Totalt:	27	99,9

Antalet metaforer anges i absoluta tal. Procenten är räknad på det totala antalet metaforer och avrundad till en decimal.

Personifikation och objektifiering hamnar på plats ett och tre i båda tabellerna, men de kreativa på plats två i OR har fått ge upp sin plats i LL till förmån för LIVET ÄR EN RESA, vilken hamnar på plats fem i OR.

Bland objektifieringarna finns det två omskrivna metaforer: *deras röster [...] slingrade sig tätt tillsammans* och *när mörkret hade fallit*. I OR motsvaras den första intressant nog av en liknelse: *den nye sångaren lade sin andrastämman så tätt intill hennes och följde henne som i en dans där deras röster slingrade sig om varandra*. Här är omskrivningen från liknelse till metafor troligen ett sätt att behålla samma stil och samtidigt förenkla språket så att det blir mer tydligt. Det andra exemplet är också aningen förenklat i LL, då det i OR står *eftersom vintermörkret fallit snabbt*.

Det finns bara en kreativa metaforer i LL och dessa finns med även i OR. Merparten av de kreativa metaforerna är alltså bortplockade.

Det finns 18 stycken temperaturmetaforer i OR, men bara en i LL, och denna finns inte med i OR. Här rör det sig i främst om extrainformation och bortplockade stycken.

När det gäller LIVET ÄR EN RESA finns det fyra som är unika för LL, och en som är omskriven från OR. Där står *Vägen [...] blev krokig i början* och i LL är detta omskrivet till *Det har varit en lång och krokig resa*. Många av metaforerna i den här kategorin tillhör stycken som är förkortade eller bortplockade. De som finns kvar i LL är på samma tema som de metaforer som finns på motsvarande ställen i OR, men de är inte tillräckligt lika för att jag skulle vilja kalla dem omskrivningar.

Litotes och synekdoke saknas helt, både i OR och i LL. Besjälningssmetaforerna och hyperbolerna är helt bortplockade från den lättlästa versionen, likaså alla de övriga metaforerna.

Som nämnts i inledningen är syftet med undersökningen inte främst av stilistisk art, men det finns ett sådant drag i *Arn* som är så framträdande att det måste nämnas. Guillou har en tendens att göra något som jag skulle vilja kalla för "metaforradning" (eller liknelseradning, när det gäller liknelserna). Han beskriver en sak med flera metaforer, som han sätter efter varandra. Detta drag finns inte i den lättlästa romanen, utan här har Werkmäster helt enkelt skapat en ny metafor, men på samma tema. I OR beskrivs Arns och Cecilias kärlek med två metaforer i samma stycke: *vår kärlek har svåra prov och höga hinder framför sig* och *Med Guds hjälp skall ingenting stå i vägen för oss*. I LL har detta blivit till *Med Guds hjälp skulle deras kärlek övervinna alla hinder*⁹.

Sammanfattningsvis kan jag säga att de bortplockade metaforerna här är av samma typer som de bortplockade metaforerna i *Hundraåringen*, alltså:

- ❖ Svåra uttryck
- ❖ Förekommande i bortplockade/förkortade stycken
- ❖ Sådana som ger extrainformation

Till denna sista kategori hör flera av de så kallade metaforradningarna.

5.3 Liknelser

Om man ville, så skulle man så klart kunna dela upp liknelserna efter olika sorter, men det har jag inte gjort. Liknelserna har ju till sin natur ett jämförelseord, och eftersom det bör göra dem

⁹ Värt att notera här är att jag inte ser 'Guds hjälp' som någon metafor här. Arn och Cecilia är kristna och för dem är Gud i högsta grad verklig och reell. De menar således verkligen att de tror på att han hjälper dem. I denna kontext är det här alltså inte en metafor.

enklare än metaforerna har jag valt att inte göra en sådan indelning. Jag har dock tittat på hur många av dem det finns, både i OR och LL (resultatet finns i tabell 5 nedan) och jämfört dem både med varandra och med metaforerna.

Tabell 5: Jämförelsetal för liknelser i Arn och Hundraåringen, både OR och LL.

Bok	Antal liknelser	Antal liknelser i procent
Hundraåringen, OR	31	8,6
Hundraåringen, LL	6	18,8
Arn, OR	211	45,5
Arn, LL	28	50,9

Antalet liknelser anger det totala antalet liknelser i boken. Procenten är beräknad på hur stor del av den totala andelen metaforer och liknelser som är liknelser. Antalet liknelser är angivna i absoluta tal och procenten är avrundad till en decimal.

En del av min hypotes var att metaforer systematiskt omarbetades till liknelser i de lättlästa böckerna, och då borde detta synas i procentberäkningen. Om fler metaforer omarbetades till liknelser borde det finnas en större del liknelser än metaforer i de lättlästa romanerna.

Som framgår av tabell 5 ovan är detta inte fallet. Tittar man på *Arn* kan det snabbt konstateras att det inte skiljer sig nämnvärt mellan antalet liknelser i LL och OR. Det är lite större skillnad i liknelseantalet mellan de två versionerna av *Hundraåringen*, även om liknelserna fortfarande ligger långt under antalet metaforer (att det är ungefär 20 procent liknelser i *Hundraåringen* innebär ju att det är ungefär 80 procent metaforer).

I *Hundraåringen* LL är tre liknelser omskrivna, och dessa är liknelser omformulerade som andra liknelser, inte metaforer omskrivna till liknelser. Två av liknelserna är unika för LL och en är samma som i OR. Det är också en relativt liten del av bildspråket i båda versionerna av *Hundraåringen* som utgörs av liknelser. Stilistiskt är det således ingen stor skillnad på de båda versionerna på den punkten.

I *Arn* finns det en betydligt högre andel liknelser, både i OR och LL. Precis som i fallet med metaforerna ovan har Guillou ägnat sig åt att rada flera liknelser på varandra, och detta förekommer inte i den lättlästa. Samma strategi förekommer här: de stycken där det finns liknelseordning är omarbetade så att de blir till en liknelse i LL. I vissa fall är de nedbrutna i kortare meningar.

Endast i fall har jag kunnat konstatera att en metafor har skrivits om till en liknelse, och detta sker i *Arn* där *den ena är nunna och den andra öltunna* har förenklats till *Den ena är en*

nunna och den andra är rund och fet som en öltunna. Min hypotes att man använder liknelser istället för metaforer stämmer således inte.

6. DISKUSSION OCH SLUTKOMMENTAR

Syftet med min uppsats var att jämföra en lättläst roman med dess original, titta på vilka typer av metaforer som finns i originalromanen och vilka som finns i den lättlästa. Min hypotes var att de kreativa metaforerna och idiomerna plockas bort, medan de i personifikations- och objektifieringskategorierna finns kvar. Jag trodde också att färre liknelser än metaforer plockades bort, och att metaforerna i viss utsträckning skulle ersättas med liknelser.

Det stämde att det är den "svåra" typen av metaforer som plockas bort: idiomerna och de kreativa, medan de "lättare" finns kvar. Däremot visade det sig att det är ungefär lika många liknelser som metaforer som plockas bort. Den främsta anledningen till det är att det är de lättlästa böckerna förenklas och förkortas. De delar som inte har med själva huvudberättelsen att göra plockas bort, och således också de liknelser och metaforer som hör dit.

Det tycks inte heller höra till vanligheten att man skriver om metaforer till liknelser. Detta förekommer bara i ett fall, i *Arn*, så hypotesen stämde inte på den punkten. Troligen är det så att återberättarna väljer att omformulera metaforer till enklare metaforer och liknelser till enklare liknelser av stilistiska skäl. En metafor är en annan stilfigur än en liknelse och bidrar därför till att ge en text en viss specifik stil (Lagerholm, 2008). LL-förlaget verkar måna om att deras böcker stilmässigt ska vara så lika originalen som möjligt, och har alltid kontakt med originalromanens författare innan de gör en bearbetning (LL-förlaget, 2012).

Intressant nog visade det sig också att det i *Hundraåringen* LL fanns fler idiom än i *Arn*, trots att *Arn* var en bok från en svårare nivå än *Hundraåringen*. Detsamma gäller den kategori jag valt att kalla 'övriga metaforer'. Troligen beror det här på att återberättarna velat hålla sig till samma stil, och de idiom som används i *Hundraåringen* LL tillhör de lätta idiomerna, sådana som vi ofta förknippar som vardagligt (se ovan). Att använda sådana i *Arn* skulle bryta mot originalromanens mer högtidliga, allvarliga stil, och därför har de plockats bort.

Återberättarnas personliga preferenser och åsikter kan också ha spelat roll när det gäller vilka metaforer som plockats bort och vilka som blivit kvar.

Det är också intressant att konstatera att det skiljer sig en del i antalet objektifieringar och personifikationer mellan *Arn* och *Hundraåringen*. Det finns, om man lägger ihop dem, 62 stycken i *Hundraåringen* OR, 8 i *Hundraåringen* LL, 94 i *Arn* OR och 14 i *Arn* LL. Denna skillnad torde främst bero på stilistiska skäl, då personifikationsmetaforerna är en annan stilfigur än t.ex. idiomerna (se ovan).

Det finns inte heller någon metaforradning i *Hundraåringen*, och detta är med största sannolikhet ett stildrag som finns hos Guillou men inte hos Jonasson.

Som jag nämnde i inledningen är det här materialet ganska litet, och fler böcker hade såklart gett ett mer statistiskt säkert resultat, men nu är ju inte heller den här undersökningen främst i syfte att säga något generellt heller, utan som en fallstudie av två romaner och deras lättlästa versioner.

En undersökning av hur stor del av det totala antalet ord i böckerna som är metaforer hade kanske kunnat ge mer statistiskt säkerställda siffror när det gäller andelen metaforer i både OR och LL. Likaså hade en fullständig MIP-undersökning (där varje ord kontrolleras) kunnat göra det, men det fanns, som nämnts ovan, inte utrymme för det.

Jag frågade Laura Mendez Edkvist vad LL-förlaget gav för råd till sina författare (se inledning) men det skulle också vara intressant att veta hur författarna själva tänker när de omarbetar en bok. Deras åsikter hade ju såklart inte påverkat det kvantitativa resultatet, men det hade kunnat ge en större förståelse till varför siffrorna ser ut som de gör. Detta var dock en sak som jag kom på i slutet av det här arbetet, och då fanns tyvärr inte tiden att göra något sådant. Det är alltid lätt att vara efterklok...

6.1 Förslag till vidare forskning

Jag valde böcker från två olika genrer och från två olika nivåer, och ett förslag till vidare forskning är att se hur stort det egentligen skiljer i vilka metafortyper används och också hur många omskrivningar som görs. Likaså hade det varit intressant att undersöka hur andra förlag arbetar.

En annan sak som det skulle vara intressant att titta närmare på är hur metaforer och liknelser används i vanliga barnböcker, där språket och innehållet är anpassat till en viss åldersgrupp (och således borde vara lättare än i en "vuxenbok"), men till en person med fullgod läsförmåga inom gruppen. Skulle metaforkategorierna skilja sig i dessa jämfört med i lättlästa böcker?

6.2 Avslutning

Det finns mycket forskning om metaforer som fenomen, men kanske inte så mycket som man kunde önska om deras användning i svenska språket. Metaforer finns runt om oss hela tiden, och vi använder dem varje dag utan att tänka på det. Arbetet med den här uppsatsen har gett mig en inblick i hur många olika sätt det finns att se på detta språkliga fenomen, och hur

oense metaforforskarna är. Det finns säkert någon som opponerar sig mot min hantering av metaforer, liksom jag har opponerat mig mot hanteringen av dem i vissa böcker och artiklar jag läst i samband med den här uppsatsen.

Klart är i alla fall att eftersom det finns så mycket metaforer finns det också mycket att göra med dem, och jag hoppas att den här uppsatsen kan inspirera andra till att gräva djupare och med andra infallsvinklar i metaforeernas (och de lättlästa böckernas) värld. Jag kanske gör det själv, någon gång.

Sist vill jag också passa på att rikta ett tack till min handledare, Anna W. Gustafsson, som kommit med goda råd och uppmuntrande ord under arbetets gång.

KÄLLHÄNVISNING

- Bergström, Annika, 2011: Metaforer tar tempen på världen, *Språktidningen* 2011:2: 23-26
- Centrum för lättläst, 2011: Vanliga frågor om lättläst, <http://lattlast.se/om-oss/vanliga-fragor-om-lattlast>, publiceringsdatum saknas, hämtad 27/10 2011
- Dahlgren, SvenOlof, 2008: Aspergers syndrom: Andra vanliga svårigheter, www.autismforum.se/gn/opencms/web/AF/Vad_ar_autism/aspergers_syndrom/andra_vanliga_svarigheter/, publicerad 2008, hämtad 14/5 2012
- Ernby, Birgitta, 2008: *Norstedts etymologiska ordbok*, Norstedts Akademiska Förlag
- Golden, Anne, 2006: Om å gripe poenget i lärebøkene: Minoritetselver og metaforiske uttrykk i lærebøker i samfunnsfag, Nordand, *Nordisk tidskrift för andraspråksforskning* 2:79-101
- Guillou, Jan, 2008: *Arn: Vägen till Jerusalem*, Återberättare: Johan Werkmäster, Lättläst-förlaget
- Guillou, Jan, 1999: *Vägen till Jerusalem*, MånPocket,
- Jonasson, Jonas, 2009: *Hundraåringen som klev ut genom fönstret och försvann*, Pocketförlaget,
- Jonasson, Jonas, 2011: *Hundraåringen som klev ut genom fönstret och försvann*, Återberättare: Cecilia Davidsson, Lättläst-förlaget
- Lagerholm, Per , 2008: *Stilistik*, Studentlitteratur,
- Lakoff, George & Johnson, Mark, 2003: *Metaphors We Live By*, The University of Chicago Press
- LL-förlaget, 2012: Vad är lättlästa böcker?, <http://lattlast.se/ll-forlaget/vad-ar-lattlasta-bocker>, publiceringsdatum saknas, hämtad 15/5 2012
- Luthman, Hans, 2010: Svenska idiom - språkets muskler!, www.ordklasser.se/svenska-idiom-sprakets-muskler.php, publicerad 2010, hämtad 14/5 2012
- Pragglejaz Group, 2007: *MIP: A Method for Identifying Metaphorically Used Words in Discourse*, *Metaphor And Symbol* 22:1-39
- Saeed, John I., 2009: *Semantics*, Wiley-Blackwell,
- Språkrådet, 2003: *Svenskt språkbruk - Ordbok över konstruktioner och fraser*, Norstedts Akademiska Förlag,
- Språkrådet, 2012: Klarspråk - för ett begripligt och offentligt språk, www.sprakradet.se/klarsprak, publicerad 25/4 2012, hämtad 15/5 2012

Svanlund, Jan, 2001: *Metaforen som konvention. Graden av bildlighet i svenskans vikt- och tyngdmetaforer*, Almqvist & Wiksell International